

STRUČNI ČLANAK

UDK:159.9

Priljeno: 02.11. 2015.

Aleš Župan Galunič,
MUP Republike Slovenije, PU Ljubljana

Goran Savič,
MUP Republike Slovenije,
Uprava kriminalistične policije

S.C.AN. V KONTEKSTU KORPORATIVNE VARNOSTI

POVZETEK:

Scientific Content Analysis - S.C.AN. je ena od metod za ugotavljanje verodostojnosti izjav. Temelji na psiholoških spoznanjih, ki jih je v 60. Letih prejšnjega stoletja v svoji metodologiji SVA (Statement Validity Assesment) uporabil priznani Nemški psiholog dr. Udo Undeutsch. Njegovo delo je v zadnjih desetletjih nadaljeval Izraelski psiholog in kriminolog Avinoam Sapir, ki je leta 1981 ustanovil Laboratory for Scientific Interrogation, Scientific Content ANalysis in delo dr. Uda Undeutsch razvil v svoji smeri. Metodološka osnova S.C.AN. temelji na psiholoških spoznanjih, da obstajajo razlike v izjavah oseb, ki vsebino črpajo iz spomina od tistih oseb, ki vsebino črpajo na podlagi domišljije (laži, medijev, knjig). Metoda je uveljavljena v ZDA, Izraelu, Avstraliji, Kanadi in nekaterih Evropskih državah kot sta Nizozemska in Belgija. Uporablja se v varnostnih in obveščevalnih službah, preiskovalnih uradih, ter velikih korporacijah pri preiskovanju in preprečevanju neželenih pojav, kot so preiskovanje kaznivih dejanj, industrijska špijunaža, detekcija avtorjev anonimnih pisanj in groženj ter za potrebe varnostnega preverjanja ključnih kadrov in kadrovanja. V primerih varnostnih pojavov, ki ogrožajo korporativno varnost se metoda uporablja za izločitev oseb, ki so podjetju lojalni in detektiranju oseb, ki so potencialno lahko povezani s konkretnim varnostnim pojavom in zahtevajo posebno varnostno pozornost.

Z vidika kadrovanja in korporativne varnosti je pomemben zlasti preventivni vidik. Metoda zaposlene utrjuje v prepričanju, da podjetje skrbi za notranjo varnost, kar ima za posledico dvig občutka pripadnosti družbi. Uporaba S.C.AN. se v zadnjem času hitro širi na področje korporativne varnosti, zato je pomembno poznavanje metodologije S.C.AN., ki osebam odgovornim za korporativno varnost daje vpogled v metodologijo s katero se potencialno preverja korespondenca podjetja s poslovnimi partnerji in konkurenčnimi podjetji.

Ključne besede: Korporativna varnost, varnostno preverjanje, verodostojnost izjav, Avinoam Sapir.

1. UVOD

Varnostni sistem v podjetju je avtonomen in suveren sistem ukrepov, ki zagotavlja homogeno, racionalno in učinkovito varovanje premoženja, zaposlenih, procesov in znanja (Vršec, 1993). Članek je namenjen predstavitvi metode Scientific Content Analysis (v nadaljevanju SCAN), ki jo je možno integrirati v varnostni sistem za zagotavljanje in izboljšanje vseh naštetih vidikov varnosti, katerih ne zagotavljajo klasične oblike fizičnega, tehničnega in IT varovanja. Metodo lahko uporabimo v preiskovalnem, kakor tudi preventivnem smislu z namenom detekcije in preprečevanja tveganj. V članku poleg naštetega predstaviva tudi možnosti uporabe SCAN na področju kadrovanja in varnostnega preverjanja ključnih kadrov. Skozi praktični primer analize teksta Osame Bin Ladna in nekatere druge primere predstaviva uvid v njeno metodologijo in uporabnost. Praktična vrednost v korporativnem smislu je v tujini že prepoznana pri nas pa še le postaja del varnostne politike v podjetjih. Metoda prispeva celovitosti uvodoma omenjenih komponent varnostnega sistema in jih dopolnjuje, saj so zmožnosti že vzpostavljenih ukrepov kljub tehničnemu razvoju še vedno pomanjkljive in omejene. Klasični varnostni ukrepi namreč ne morejo zagotoviti varnosti na področju delovanja psihološkega aparata, ki generira človeško vedenje.

2. KRITERIJSKA VSEBINSKA ANALIZA IN RAZVOJ SCAN

Nemški psiholog Udo Undeutsch je po II. svetovni vojni razvil eno od najbolj uveljavljenih metod ugotavljanja verodostojnosti izjav v Evropi, Kriterijsko vsebinsko analizo. Ta je v Nemčiji že od leta 1955 uveljavljena praksa preverjanja verodostojnosti izjav v vseh kazenskih postopkih spolnih zlorab otrok (Areh, 2011, str. 115). Podobno velja tudi v nekaterih drugih evropskih državah

kot so Avstrija, Nizozemska, Švica in Švedska poleg tega pa tudi v ZDA, kjer metodo uporabljajo v bistveno manjši meri, ima pa metoda dokazno vrednost.

Sama metodologija uporabe je vsebinsko precej kompleksna. Zajema podrobno preučitev predmetnega spisa in delno strukturiran intervju v katerem oseba s svojimi besedami opiše in pojasni nek dogodek. Po opravljenem intervjuju se opravi prepis/transkript izjave, ki jo izvedenec vsebinsko analizira po štirih sklopih, ki skupaj vsebujejo 19 kriterijev. Ti se delijo na splošne značilnosti, specifične vsebine, motiviranost vsebine izjav in specifične elemente. Ti elementi ne zadostujejo za celovito vrednotenje izjave zato se vsaka izjava ovrednoti še z validacijsko ček listo oziroma presojevalnim seznamom, ki zajema psihološke značilnosti kot so neprimernost govora in podanih informacij, neprimernost čustvenega odziva ter sugestibilnost. Poleg tega zajema tudi značilnosti intervjuja kot je prisotnost sugestivnih ali prisilnih vprašanj ter splošna neustreznost intervjuja. Ovrednotenje zajema še motivacijo in vprašljivost motiva, ozadja in morebitnega pritiska k lažnemu pričanju. Nazadnje se izjava podvrže preverjanju morebitne nedoslednosti izjave z zakoni narave, z drugimi izjavami ter drugimi dokazi (Areh, 2011, str. 125).

Na podlagi Kriterijske vsebinske analize je izraelski kriminolog in psiholog, Avinoam Sapir, v 80. letih razvil svojo metodo SCAN – Scientific Content Analysis (Znanstvena analiza izjave). Razvil in utemeljil jo je do te mere, da jo danes poučuje v ZDA, Kanadi, Izraelu, Avstraliji ter nekaterih evropskih državah. Kot preiskovalno orodje je metoda v redni uporabi obveščevalno varnostnih sistemov velikih držav kot so npr. Central Intelligence Agency, Federal Bureau of Investigation v ZDA, Scotland Yard v Veliki Britaniji in Mosad v Izraelu. Uporabno vrednost SCAN prepozna tudi privatni sektor. Ta jo kot metodo za ugotavljanje verodostojnosti izjav uporablja v preiskovalnih uradih in službah kot je National Railroad Passenger Corporation (Amtrak) v ZDA, v večini glavnih zavarovalnic in bank ter v drugih večjih korporacijah (Sapir, 2013). Namen uporabe je preiskovanje, odkrivanje in preprečevanje odklonskih pojavov (tudi z namenom preventivnega učinkovanja na zaposlene), detekcija korporativnih tveganj, kot je industrijska špijunaža, odliv pomembnih podatkov ipd. Poleg tega metodo S.C.AN. uporabljajo tudi kot dodatno orodje v postopku kadrovanja in za potrebe varnostnega preverjanja ključnih kadrov.

3. METODOLOŠKA OSNOVA S.C.AN.

Metoda temelji na osnovni premisi, da se resnične izjave strukturno, vsebinsko in kakovostno razlikujejo od izmišljenih izjav (Smith, 2001; po Areh, 2011). Izjave oseb, ki določeno vsebino črpajo iz spomina (navajajo dejanski potek dogodkov) se razlikujejo od izjav oseb, ki želijo bralca oz. poslušalca prepričati v neko vsebino. Detektiramo razlike med resnično in t.i. fabricirano vsebino. Izjavo največkrat analiziramo v pisni obliki, osnova vrednotenja pa je

človekov lastni interni register besedišča, s katerim se posameznik izraža. Zaradi tega je metoda aplikativna ne glede na spol preiskovanca, jezik, izobrazbo, socialno okolje itd., ter presega antropološke, sociološke in kulturološke razlike med ljudmi. V ospredju te metode je torej besedišče osebe, ki jo pozovemo, da pojasni določen potek dogodkov in dogajanje nekega dne, sama vsebinska vrednost pa je sekundarnega pomena (Sapir, 2013). Nekateri kriteriji SCAN so podobni kriterijem Kriterijske vsebinske analize.

Metoda je bila dalj časa kritizirana s strani priznanih avtorjev kot je Aldert Vrij (2008), ki je avtor svoje metode Reality Monitoring. Ta je metodi očital pomanjkljivo znanstveno podlago in relativnost rezultatov. Vrij je v zadnjih letih pomembno spremenil svoja stališča in metodi priznal njeno uporabno vrednost že z dejstvom, da je v redni uporabi v največjih in najpomembnejših varnostnih sistemih in korporacij v zasebnem sektorju. V zvezi s priznanjem uporabnosti SCAN je pomemben podatek, da je Avinoam Sapir med 7. in 12. septembrom 2014 predaval na letni konferenci American Polygraph Association v Seattle v ZDA (Gugler – APA, 2015).

V pravno formalnem smislu lahko SCAN umestimo v kategorijo zbiranja obvestil, s to razliko, da obvestil ne analiziramo le na podlagi izkušenj in intuicije. Strukturo, sekundarno pa še vsebino podvržemo točno določenim kriterijem vrednotenja. Ker gre za metodološki pristop je rezultat objektivnost take analize in odsotnost subjektivnih sodb, torej različni analitiki ene in iste izjave pridemo do enakih rezultatov. Gre za ugotavljanje prisotnosti znakov zavajanja v izjavi, po čemer se te izjave ločijo od tistih, ki teh znakov nimajo. Torej je osnovni namen »izločitev nedolžnih« oziroma iskrenih izjav. S tem »presejalnim procesom« pridemo do zelo ozkega kroga oseb, ki so vredne vse preiskovalne pozornosti v nadaljevanju. Mnogokrat lahko celo postavimo verzijo samega dejanja. S temi ugotovitvami torej določimo smer, v kateri je potrebno voditi nadaljnje postopke in zoper koga, da se zagotovijo procesno veljavni materialni dokazi in se nek odklonski pojav uspešno razreši. (Sapir, 2013).

Metoda zajema dvanajst kriterijev, ki se interpretirajo komplementarno najprej drug z drugim (op.a.: strukturno), sekundarno pa še z vsebino. Predstavitev posamičnih kriterijev in psihološkega ozadja bi bilo za ta tekst preobširno, zato si nekatere kriterije pogledjmo skozi realne primere, ki so se zgodili v različnih situacijah.

PRIMER OSAMA BIN LADEN:

Njegov primer prikazuje, kako je metoda SCAN aplikativna ne glede na kulturološko in siceršnje okolje, iz katerega pisec/govorec izhaja in ne glede na dejstvo, da piscu/govorcu jezik, v katerem se izraža in sestavi svojo izjavo, ni materin jezik. Osama bin Laden je 16.9.2001 po najhujšem napadu z nekonvencionalnim orožjem (op.a: štirimi ugrabljenimi potniškimi letali) na

svetovno velesilo, ZDA, ki se je zgodil 11.9.2001, preko svojega „glasnika“ za televizijsko hišo Al Jazeera izjavil:

“The US government has consistently blamed me for being behind every occasion its enemies attack it. I would like to assure the world that I did not plan the recent attacks, which seems to have been planned by people for personal reasons. I have been living in the Islamic emirate of Afghanistan and following its leaders’ rules. The current leader does not allow me to exercise such operations.” The statement is signed “Sheik Osama bin Laden.” (vir: www.historycommons.org)

Avinoam Sapir je objavil kratko analizo navedene izjave, ki jo laični bralec razume povsem drugače, analiza po metodi SCAN pa pokaže, da je izjava v celoti lažna. Laikom zaradi principa delovanja človeških možganov, ki je primerljiv z delovanjem avtomatskega pilota, dejanska sporočilna vrednost izjave ostane nerazkrita (Sapir, 2013). Naši možgani namreč na podlagi prepoznavanja smeri, v kateri je začetek izjave konstruiran, sami sestavijo in izpeljejo pomenski zaključek izjave. To se zgodi v večini primerov in povzetek analize potrjuje njegove trditve (op.a.: Sapirjeve). Iz analize te izjave namreč izhaja, da Osama bin Laden dejanja pravzaprav niti ni zanikal. Dosledno moramo namreč upoštevati pravilo: *„If the subject didn’t deny it, we can not deny it for him“* (Sapir, 2013). Kar je Osama bin Laden neposredno zanikal je le načrtovanje teh „zadnjih“ napadov na ZDA. Navedeno se je v naslednjih letih preiskovanja FBI celo potrdilo, saj so bili odkriti dejanski načrtovalci tega terorističnega dejanja, torej teh „zadnjih“ napadov. Da pa je načrtoval nekatere prejšnje teroristične napade na ameriške cilje pa je bilo prav tako potrjeno. Njegova naslednja navedba, da „živi v islamskem emiratu, katerega voditelji mu ne dovolijo česa takšnega“ je pravzaprav samo trditev, da se s tovrstnimi napadi voditelji najbrž resnično ne bi strinjali, kar pa še ne pomeni, da je Osama bin Laden ravnal skladno s pričakovanji voditeljev Afganistana (Sapir, 2001). Znova se je potrebno navezati na zgoraj omenjeno pravilo glede zanikanja: *„If the subject...“*. Vprašljiva je tudi njegova konstrukcija *„I would like to...“*, ki prej izkazuje njegovo željo, da prepriča svet v resničnost njegove namere prepričevanja, kot samo resničnost vsebine povedanega (op.a.).

Če povzamemo je torej z osvetlitvijo le nekaterih komponent izjave Osame bin Ladna izkazana zmožnost metode SCAN, da premosti tako jezikovne kot tudi druge bariere in jo je, v kolikor se držimo metodoloških okvirjev, možno aplicirati v primerih, ko se govorec ne izraža v svojem materinem jeziku.

PRIMER SEVERNA KOREJA:

9. oktobra 2006 je režimski propagandni aparat Severne Koreje preko svoje KCNA (op.a.: Korean Central News Agency) objavil novico o uspešnem jedrskem poskusu v državi:

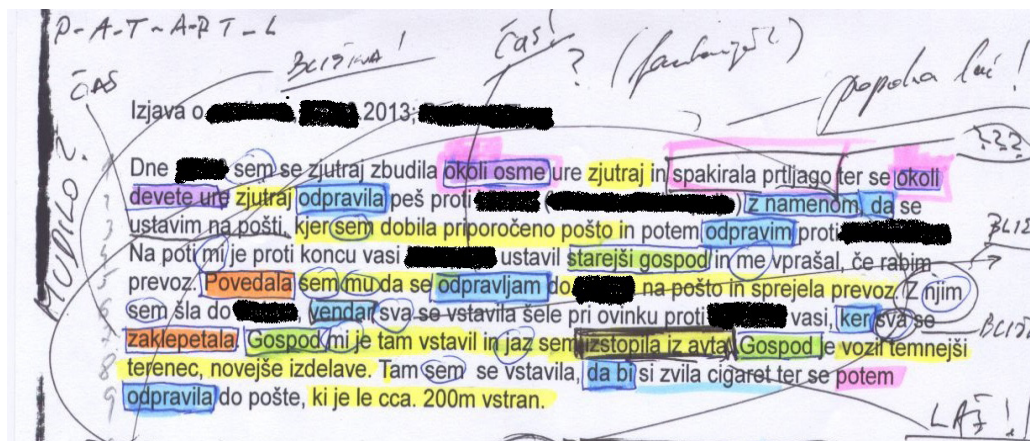
“The field of scientific research in the DPRK successfully conducted an underground nuclear test under secure conditions on October 9, 2006, at a stirring time when all the people of the country are making a great leap forward in the building of a great, prosperous, powerful socialist nation. It has been confirmed that there was no such danger as radioactive emission in the course of the nuclear test as it was carried out under scientific consideration and careful calculation. The nuclear test was conducted with indigenous wisdom and technology 100 percent. It marks a historic event as it greatly encouraged and pleased the KPA and people that have wished to have powerful self-reliant defense capability. It will contribute to defending the peace and stability on the Korean Peninsula and in the area around it.” (vir: www.washingtonpost.com)

Tudi to izjavo je Sapir analiziral in sicer v cilju ugotovitve resničnosti navedb. Za razliko od izjave Osame bin Ladna v tem primeru ni šlo za posameznika, ki bi bil osumljen nekega konkretnega dejanja in bi ga zanikal, temveč je šlo za preveritev navedb komunističnega režima, ki ima v vsakem takem nadzorovanem doziranju informacij cilj utrjevanja kulta osebnosti dinastije Kim, idealiziranja partije in njene ideologije. Seveda imajo takšne izjave držav, umeščenih na os zla, tudi sekundarni namen, ki je usmerjen k preostalemu svetu, predvsem Severni Koreji „sovražnim“ državam. Parametri vrednotenja izjav po metodi SCAN kaj hitro izkažejo, da izjava, čeprav relativno dolga, ne vsebuje niti enega izmed najpomembnejših zaimkov, to je zaimka „mi“. Odsotnost uporabe zaimka »mi« izkazuje „pritisk“, pod katerim je bil avtor verjetno v času pisanja izjave. Ugotovitev je kontradiktorna vsebini, saj je v njej vendar govora o uspehu države na znanstvenem področju. Odsotnost ključnih delov konstrukcije izjave v pretekliku izkazuje podobno - torej na nezavezanost k vsebini. Pisec izjave očitno tudi sam ne verjame zapisanemu. Resničnost sporočila, ki ga ta izjava nosi je po dveh ključnih kriterijih, torej po „testu zaimkov“, kakor po „testu časa“ zelo vprašljiva. Če navedeno združimo še z dodatnimi ugotovitvami, kot je na primer navajanje prioritet (*great, prosperous, powerful, socialist*), je dvom utemeljeno izkazan. „*Powerful*“ bi v resnični izjavi glede na domnevno uspešno izvedbo jedrskega poskusa bila primarna alternativa. Nekonsistentnost pri uporabi terminov „*country - nation*“ predstavlja četrti pomenljiv parameter, zaradi katere Sapir izjavo ocenjuje kot lažno. Prav „test jezika“ nakazuje na to, da izjava ni rezultat povzemanja iz lastnega spomina avtorja, temveč je fabricirana. Ta izjava tudi v nadaljevanju še nekaj krat ne prestane „testa jezika“, kar dosedanje ugotovitve še bolj potrjuje. Izjavi Sapir očita tudi odsotnost osnovne formule »prva oseba, preteklika ednine«, poleg tega pa je le ta v ključnih delih postavljena v trpnik (Sapir, 2006). Brez ugotavljanja prisotnosti dodatnih parametrov zavajanja je že z dejstvom, da so sklepne trditve postavljene v prihodnjik, izkazana avtorjeva nezavezanost k vsebini, kar je značilno izključno za neresnične izjave (Sapir, 2013).

Izjavo severnokorejske KCNA je torej na podlagi analize SCAN mogoče prepoznati kot lažno. Bistvena razlika med izjavo Osame bin Ladna in to izjavo, ki jo je potrebno izpostaviti, je ta, da parametri vrednotenja metode SCAN učinkujejo tudi v primerih, ko pisec/govorec ni pod bremenom suma ali obtožb, torej kadar je odsoten t.i. kompleks krivde.

Torej s SCAN-om lahko analiziramo tudi druge vsebine, ki podajajo neko stanje ali opisujejo potek dogodkov, ter s tem napeljujejo bralca/poslušalca k domnevni verodostojnosti izpovedanega. Vsebine torej, ki niso nujno „nelegalne“ narave in so kot taka domena organov pregona, temveč tudi vsakodnevne vsebine, kot npr. poročila, življenjepisi ipd. (Sapir, 2013).

PRAKTIČNI PRIMER NAVIDEZNO PODOBNIH IZJAV:

1. primer lažne izjave; vir: študijski primeri avtorjev

Poglejmo si primer dveh navidezno podobnih izjav. Obe osebi smo pozvali, da napišeta, kaj sta počeli na konkretni dan. Analiza obeh izjav je pokazala, da je prva izjava lažna, druga pa verodostojna, kar lahko ugotovimo z neposredno primerjavo po parametrih SCAN-a. V prvi izjavi opazimo uporabo besede »odpravila« štiri krat. Takšna prisotnost formulacije v tej obliki izkazuje časovno stisko avtorice, na podlagi statističnih podatkov SCAN pa tudi več kot 70 % verjetnost, da je celotna izjava lažna. Poleg tega je v prvi izjavi očitno, da potek dogodkov ni podan na način, ki odgovarja dejanskemu in kronološkemu poteku, temveč je pisan iz pozicije trenutka pisanja za nazaj: »Povedala sem mu da se odpravljam do pošte...«. Avtorica pisanja je bila po dejanskem in kronološkem poteku v tem času že v akciji (na poti do pošte). V drugi izjavi je ta formulacija uporabljena samo enkrat kar po parametrih SCAN izkazuje časovno stisko, sklepamo da zaradi odhoda v službo. Ta je izkazana samo v tem delu med tem, ko je v prvi izjavi časovna stiska prisotna vseskozi.

Zanimiva je dosledna uporaba osebnega zaimka »sva« v obeh izjavah. V drugi izjavi je ta uporaba upravičena, saj iz vsebine izhaja, da gre za partnerski odnos. Nenavadno pa je, da ta isti zaimek uporablja tudi avtorica prve izjave v odnosu do domnevnega neznanca – starejšega gospoda. Uporaba tega zaimka po parametrih SCAN kaže na sproščenost in bližino do osebe na katero se nanaša, kar pa je glede na vsebino v primeru prve avtorice neupravičeno. Uporabe tega zaimka ne sproducira niti t.i. Stockolmski sindrom, pri čemer gre za psihološki fenomen identifikacije z agresorjem, ko se žrtev čustveno naveže na ugrabitelja (Sapir, 2013). Iz tega izhaja dvom v verodostojnost predstavljanja osebe kot njej neznanega gospoda.

Parameter po katerem lahko označimo prvo izjavo kot lažno je tudi količina neizzvanega pojasnjevanja. Avtorica prve izjave pojasnjuje praktično vsako svojo aktivnost med tem, ko je v drugi izjavi pojasnjevanje prisotno le dvakrat »ker je fant delal popoldne« in »ker živiva skupaj«. Če si zamislimo, da želimo opisati katerikoli dogodek iz preteklosti nam črpanje vsebine iz spomina narekujejo le dejansko doživete situacije, ne pa tudi razlogi zanje. Povečana, nepojasnjena prisotnost takšnih »mašil« nakazuje na prepričevanje bralca v vsebino in »kupovanje časa«, preden avtor vstopi v direktno laž. (op.a.: v nadaljevanju ugotovljeno, da na tej pošti ni bilo nobene priporočene pošiljke na ime avtorice). Na nezavezanost avtorice prve izjave k vsebini nakazuje tudi popolna odsotnost navajanja točnega časa. Avtorica se celo do svojega subjektivnega časa izraža relativno in ga izraža v formulaciji »okoli osme, okoli devete«. V drugem primeru je avtorica časovno mnogo bolj zavezana k vsebini, kar je izraženo z navajanjem točnega časa (štiri od petih). Celo v zadnjem navajanju kjer je čas relativiziran poskuša postaviti časovni okvir.

Prosimo vas, opišete kaj ste vi počeli na dan, ko ste izvedeli za tatvino denarja in sicer od trenutka, ko ste se zjutraj zbudili do večera, ko ste šli spat.

A-T-P

relativno fab OK

1. Zbudila sem se okoli 11.00h, ker je moj fant

2. delal popoldne, ker živiva skupaj sama

3. sta spila kavo. Ob 13.00h se je odpravil

4. v službo. Potem sem pospravila stonovaneje,

5. likala.... Ob 15.00h (cca.) sem jedla

6. kosilo od ca. 16.00h - 18.00h sem

7. pisala zadeve za fakulteto. Nato sem

8. odšla na klub.

iskrena Rjana

prebrani OK

pisala

2. Primer verodostojne izjave; vir: študijski primeri avtorjev.

Do tu smo utemeljili uporabnost SCAN z vidika varnostno obveščevalnih služb in organov pregona. V nadaljevanju si oglejmo kako uporabljamo SCAN v zasebnem sektorju.

4. S.C.AN. V KORPORACIJAH

V korporacijah SCAN uporabljamo za preiskovanje, odkrivanje in preprečevanje različnih odklonskih pojavov, poleg tega pa tudi za varnostno preverjanje ključnih kadrov in za potrebe kadrovanja. S prej predstavljenimi primeri smo pokazali, da lahko analiziramo tudi vsebine, ki nujno ne vsebujejo znakov kaznivih dejanj. Pa vendar ta dejanja lahko negativno vplivajo na poslovanje, bodisi zaradi povzročene materialne škode, bodisi, ker ogrožajo varnost in/ali ugled podjetja. Danes v poslovnem svetu na pomembnosti vse bolj pridobivajo odnosi med zaposlenimi. Nekateri teoretiki ugotavljajo, da so odnosi v neposredni vzročni zvezi s storilnostjo, uspešnostjo in dobičkom. Zato ne gre zanemariti družbenega vpliva, ki ga ima vsak zaposleni, skupine ali celo družba na vedenje posameznika v kolektivu (George, 1996, str. 70).

Tipični odklonski pojavi v korporacijah, kjer lahko uporabimo SCAN za potrebe preiskovanja in preprečevanja so npr. pojavi anonimnih pisanj, industrijske špijunaže, odlivi pomembnih podatkov iz podjetja. To velja tudi v primeru drugih ravnanj/dejanj, ki jih podjetja zaradi npr. varovanja ugleda ne želijo naznaniti organom pregona, pa vendarle predstavljajo tveganje in škodo za podjetje. Preprečevanje in preiskovanje takšnih odklonskih ravnanj predstavlja za podjetje znatno breme saj mora angažirati zunanje izvajalce ali pa uporabiti svoje resurse. Drugi vidik, ki ga lahko pri tem izpostavimo je obremenjevanje zaposlenih. Običajno je ob takšnem odklonskem dogodku potrebno opraviti večje število razgovorov z zaposlenimi, kar je tudi časovno zamudno. Navedenim negativnim vidikom se lahko izognemo z metodo SCAN tako, da uporabimo enoten vprašalnik za vse zaposlene hkrati, kar bomo predstavili v nadaljevanju.

V današnjem času je fokus podjetij na zagotavljanju varnosti na področju fizičnega in tehničnega varovanja ter IT varovanja. Podatki podjetij niso shranjeni samo v fizični ali elektronski obliki temveč tudi v umu zaposlenih. Nadzora nad ravnanjem s temi podatki vsaj z vidika preventive praktično ni. Potreba po vzpostavitvi tovrstnega nadzora se kaže sama po sebi. Zato je pomenljiv pomislek enega od vodilnih direktorjev multinacionalke v Evropi (op.a.: Harald Woitke, General Manager Scania Polska): »le en človek nas lahko stane milijone« in sicer v kontekstu nevarnosti, ki preti s strani »headhunters«. SCAN v tem primeru ponuja možnost prevencije tako v opisanem smislu kot za preprečevanje drugih nezaželenih pojavov, kot so odliv informacij, sabotaža, korupcija ipd.. Preventivni vidik je potrebno razumeti v njegovem najširšem pomenu. Gre za trikotnik med zaposlenim, podjetjem in zunanjim svetom, kjer življenjske situacije generirajo območja tveganja. Če ima podjetje interes

zavarovati svoje podatke, ne moremo mimo potrebe posameznika po občutku varnosti in pripadnosti podjetju. Vztrajanje samo pri interesih podjetja namreč lahko generira nezadovoljstvo med zaposlenimi, kar neposredno vpliva na njihovo uspešnost. SCAN kot neagresivna metoda ponuja posamezniku možnost, da sam izpostavi varnostne vidike in tveganja v podjetju ali pri sodelavcih, ki jih zaznava ter svoj odnos do naštetega. Vprašalnik v tem primeru uporabimo kot »screening test«, torej kot enkratno preliminarno filtracijo s ciljem detekcije tveganj v neki sredini. Lahko ga uporabimo tudi kot obdobjna varnostna preverjanja ključnih kadrov pred, med in ob zaključku projektov, ki so za podjetje pomembni, njihovo morebitno razkritje pa lahko podjetju povzroči veliko škodo (Sapir, 2013).

Kako pa uporabiti SCAN v primeru kadrovanja? Raziskave kažejo, da se ljudje najlažje zlažemo/zamolčimo pomembne informacije bodočemu delodajalcu. Takšno vedenje je postalo v postmodernejši kapitalistični družbi tudi vsesplošno sprejemljivo, saj laganje delodajalcu ni več moralno sporno (Sapir, 2013). Takšno vedenje družba dopušča kot »kreativno« pisanje življenjepisa, večina posameznikov pa se opira na dejstvo, da delodajalci ne preverjajo njihovih navedb. Po drugi strani delodajalci računajo s tem, da so podatki, ki jih navaja posameznik preverjeni s strani prejšnjih delodajalcev in začaran krog je tako sklenjen (The Guardian, 2015).

V postopku kadrovanja SCAN uporabljamo komplementarno z drugimi procesi. SCAN ne posega v pristojnost kadrovske službe, temveč dopolnjuje njihove postopke in jim ponuja širši vpogled v verodostojnost podatkov, ki jih kandidati za zaposlitev navajajo. Drugi vidik uporabnosti SCAN v smislu kadrovanja se kaže v »samodejni filtraciji«, saj se neverdostojni kandidati niti ne prijavijo v kolikor so vnaprej seznanjeni, da bodo varnostno preverjeni, oziroma v postopku navajajo bolj verodostojne podatke. Pomemben vidik je tudi »varnostna vzgoja« kadrov in vzpostavitev varnostne kulture že na samem začetku zaposlovanja.

V okoljih z nerazvito ali nizko varnostno kulturo smo opazili odsotnost volje po dvigu le te, predvsem na ravni srednjega managementa pri katerem je prisotna bojazen, da bo tudi sam deležen varnostnih preverjanj skozi katera bi se sam identificiral kot morebitni element varnostnih tveganj.

5. KAJ JE V.I.E.W (VPRAŠALNIK)

V.I.E.W (Verbal Inquiry – the Effective Witness) - »vprašalnik« je le del metode SCAN. Gre za vnaprej strukturiran nabor vprašanj, ki imajo vsaka zase točno določeno psihološko osnovo, na njih pa osebe podajajo svoje pisne odgovore. Vprašalnik je na psihološki ravni strukturno in vsebinsko sestavljen tako, da iskreno osebo »sili v iskrenost«, neiskrenega pa v »konflikt s samim seboj«, kar se odraža tako v konkretnih odgovorih kot v kriterijih ocenjevanja po SCAN. Osnovna ideja vprašalnika je v tem, da posamezniku omogoči, da

se postavi v vlogo preiskovalca, ki bo pomagal v preiskavi, neiskrenega pa postavi v »konflikt interesov«. Izpolnjene vprašalnike z odgovori zaposlenih analiziramo po parametrih vrednotenja, pri čemer verodostojne izjave izločimo, neverodostojne izjave pa so deležne nadaljnjih postopkov in preverjanja (Sapir, 2013).

Strukturno je vprašalnik sestavljen iz treh delov in sicer vprašanj odprtega in zaprtega tipa ter vprašanj emotivne percepcije.

Primer vprašanj odprtega tipa:

- Iz našega podjetja so ukradeni podatki, ki se nanašajo na posel z XXX. Prosim vas, da podrobno opišete vse vam znane okoliščine, ki bi nam pomagale odkriti kdo je ukradel podatke o poslu XXX.
- Prosim vas, da nam opišete kako bi vi vodili preiskavo tega dejanja.
- Prosim vas, da nam navedete 5 najverjetnejših vzrokov zaradi katerih mislite, da je nekdo ukradel podatke o poslu XXX.
- Prosim vas, da nam opišete kaj ste vi počeli na dan XXX.
- Prosim navedite vse okoliščine in dejstva, ki bi lahko vas povezovala s tem dejanjem.
- Ali želite spremeniti karkoli od tega kar ste do sedaj napisali.

Primer vprašanj zaprtega tipa:

- Ali veste kdo je ukradel podatke, ki se nanašajo na posel XXX?
- Ali ste vi ukradli podatke, ki se nanašajo na posel XXX?
- Ali ste vi kakorkoli sodelovali pri kraji teh podatkov?
- Ali ste koga nagovorili da ukrade podatke, ki se nanašajo na posel XXX?

Primer vprašanj emotivne percepcije:

- Zdaj ko ste izpolnili vprašalnik nam opišite svoje občutke?
- Ali lahko verjamemo vašim odgovorom?
- Če ste na prejšnje vprašanje odgovorili z DA, nam navedite razlog, zakaj naj vam verjamemo.
- Kaj boste rekli, če se kasneje izkaže, da ste v tem vprašalniku lagali?
- Kakšna čustva so vas obšla med izpolnjevanjem tega vprašalnika?
- Ali vas je bilo med izpolnjevanjem vprašalnika strah?
- Ali ste se kdaj s kom pogovarjali o okoliščinah, ki so kazale na to, da se to dejanje lahko zgodi, oziroma, da se bo zgodilo?
- Koliko bi vi bili pripravljeni prispevati, da se podjetju povrne škoda?
- Kaj bi se po vašem mnenju moralo zgoditi tistemu, ki je odgovoren za to dejanje?

Odgovore na navedena vprašanja analiziramo individualno in preverimo po kriterijih SCAN. Vprašalnike, ki ne vsebujejo parametrov zavajanja obravnavamo kot verodostojne, tiste, ki kriterije zavajanja vsebujejo pa podvržemo dodatnim preverjanjem z namenom ugotovitve razlogov zanje ali z namenom pridobitve materialnih dokazov.

6. ZAKLJUČEK

Na koncu je potrebno izpostaviti, da v varnostno razvitih okoljih z uporabo metode dosežemo tudi pomemben preventivni učinek med zaposlenimi. Uporaba metode posameznika utrjuje v prepričanju, da je za korporacijo pomemben in, da za njo opravlja pomembno delo. Hkrati ga utrjuje v prepričanju, da korporacija skrbi za notranjo varnost, kar pozitivno vpliva na izogibanje vedenju, ki bi bilo lahko za korporacijo škodljivo. Kljub očitnim prednostim tako z vidika korporacije kot posameznika v nerazvitih varnostnih okoljih pogosto naletimo na odpor pri uvajanju takšnih inovativnih oblik zagotavljanja varnosti. Med tem, ko je odpor pri zaposlenih prisoten le na začetku, izkušnje kažejo, da največji problem predstavlja odpor vodilnih na ravni srednjega managementa, torej ravno tistih, ki bi morali izkazati največji interes.

VIRI IN LITERATURA:

1. Areh, I. (2011). Forenzična Psihologija. Ljubljana: UM, Fakulteta za varnostne vede.
2. George M. J., Jones R. G. (1996). Understanding and Managing Organizational Behavior (str.70). Addison: Wesley Publishing Company.
3. Gugler, M. (2015). Seminar Chair. Preverjeno 15. septembra 2015 pri American Polygraph Association, semnarchair@polygraph.org.
4. History Commons, (2001). Context of 'September 16, 2001: Bin Laden, in Statement Read on Al Jazeera, Denies Involvement in 9/11 Attacks; po The Associated Press, 9/16/2001; CNN, 9/11/2001, najdeno 22. septembra 2015 na internetni strani <http://www.historycommons.org/context.jsp?item=a091601noinvolvement>
5. Sapir, A. (2001). Osama bin Laden and the World Trade Center. Najdeno 24. septembra 2015 na <http://www.lsiscan.com/id71.htm>
6. Sapir, A. (2006). North Korean Press Release on Nuclear Test. Najdeno 24. septembra 2015 na http://www.lsiscan.com/North_Korea.htm
7. Sapir, A. (2013). Scientific Content Analysis, AZ, ZDA.
8. Smith, E.E. (2001). Cognitive Psychology: History. V Smelser, N.J.

- in Baltes, P.B. (ur.) International and Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences (str. 2140 – 2147). Oxford, UK: Elsevier Science Ltd.
9. The Guardian: Degree deceit: does it pay to lie on your CV? (2015). Najdeno 16. septembra 2015 na naslovu <http://www.theguardian.com/careers/careers-blog/lie-degree-cv-jobseekers-graduate>
 10. Vrij, A. (2008). Detecting Lies and Deceit: Pitfalls and Opportunities. Chichester: John Wiley & Sons Inc.
 11. Vršec, M. (1993). Varnost podjetja. Ljubljana, Viharnik.
 12. Washington Post, 2006. North Korea Announces Nuclear Test. po The Associated Press, najdeno 22. septembra 2015 na <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/11/20/AR2006112000609.html>

SUMMARY:

S.C.AN IN THE CONTEXT OF CORPORATIVE SECURITY

Scientific Content Analysis - S.C.AN. represents one of the methods upon which the ones credibility or deception can be detected. It has been developed in the 60-ties of the past century by German psychologist, prof. dr. Udo Undeutsch, followed by an Israeli polygraphist - also psychologist, mag. Avinoam Sapir. It leans upon Statement Validity Assessment, but in next decades it has been developed as an independent psycho-forensic science for the needs of government intelligence and interrogation services. Within the Laboratory for Scientific Interrogation that he established in Arizona, US in 1981, Sapir has developed this technique by conducting extensive research into verbal communication, looking into the linguistic behavior used by people in communication. The technique basic constitutes the fact that true statements differ from the deceptive ones.

The S.C.AN. is now being used by federal, law enforcement, and military agencies throughout the U.S., Canada and Australia Israel and in Europe in Belgium and Netherlands, as well as within the private sector, such as banks, insurance investigators and by private industry. Corporations have implemented it into their security mechanism for preventing unwanted occurrences, criminal acts within the company, to detect industrial espionage, in anonymous letter cases and threats, for human resource purposes etc. Its goal is the elimination of trustworthy and loyal subjects and focuses on critical subjects that could have been disloyal towards employer or be a risk in any matter. For human resources purposes the main objective is prevention. Its implementation strengthens the

belief among employees the corporative security matters, which results in desirable behavior within the company in general. The method in gaining the share in several aspects of ensuring the corporative security therefore is as non aggressive method very serviceable in private sector to hinder the possible risks.

Key words: Corporative security, security assessment, statement validity assessment, Avinoam Sapir.